

MARTUS NIKOLETTA

**A szőlőbirtokok ingatlanforgalma
az 1301 és 1320 között keletkezett oklevelek tükrében***

The property turnover of vineyards in the light of documents dating from 1301 to 1320. In the 14th century, vineyards in Hungary had a special legal status, which meant that the land's possessor was free to dispose of the vines owned by the squire if he guaranteed the payment of annuities. So, the possessor could alienate them, make a testamentary donation and, after his death, his successors could inherit the right of possession of the vines. As a result of the special legal status of the vineyards, we can see some increase in the cultivation of the lands suitable for vine-growing and also in the alienation of vineyards. Their role in the estate transactions was significant. In my analysis of the charters, I examined the types and reasons for the sale of vineyards properties; the method of the transfer process; and also the applied instruments of granting of rights.

Keywords: Hungarian Kingdom, early Angevin era, vines, property turnover, donation, sale, exchange of property, division, leasing, pledging, loan transactions, granting of rights

Bevezetés

A szőlőtermesztés már az Árpád-korban a magyar gazdaság fontos tényezőjévé vált.¹ Területe a 14. században folyamatosan növekedett,² ami azt jelzi, hogy a szőlőművelés és bortermelés jól jövedelmező foglalkozás lett. A szőlők, mivel tartósan megőrizték az értéküket, biztonságos befektetésként is szolgáltak.³

Tanulmányomban a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának két gyűjteményében, a Diplomatikai Levéltárban, illetve a Diplomatikai Fényképgyűjteményben fellelhető, 1301 és 1320 között keletkezett oklevelek alapján mutatom be a Magyar Királyság területén fekvő szőlők kora Anjou-kori ingatlanforgalmát. A források elemzése során azt vizsgálom, hogy milyen típusai és okai voltak a szőlőbirtokok ingatlanforgalmának, hogyan zajlott az átruházás folyamata, illetve milyen jogi biztosítékokat alkalmaztak. A témában rendelkezésre álló szakirodalomból érdemes kiemelni Gulyás László Szabolcs 2016-os és

* A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-22-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

¹ Ld. Feyér 1970, 21–22; Feyér 1981, 23; Solymosi 1996; Solymosi 1998, 137–179; Solymosi 2012.

² Belényesy 1955, 11–12; Csoma 1997, 131.

³ Gulyás 2016, 24; Csoma 1997, 150; Csoma 2012, 42, 54; Dénesi – Csoma 2009, 12.

Lakatos Bálint 2013-as tanulmányait, amelyek a középkori, elsősorban mezővárosi ingatlanforgalom szokásjogát vizsgálták.⁴ A 14. századi szőlő utáni adózás rendszerének, valamint a szőlőbirtok és az oklevéladás összefüggéseinek megértéséhez Solymosi László írásait használtam fel.⁵ Adalékkul szolgáltak még az Anjou-kori szőlőtermesztést érintő munkák, Belényesy Márta, Csoma Zsigmond, Égető Melinda és Feyér Piroska művei.⁶ A földrajzi helyek azonosításában az Anjou-kori oklevéltár köteteinek névmutatói mellett a Csánki Dezső- és a Györffy György-féle helységnév-azonosító szótárak segítettek.⁷

A szőlők szerepe az ingatlanügyletekben

A szőlőbirtokok zöme a 14. században már különleges jogállást élvezett,⁸ ami Solymosi László megfogalmazásában „a szőlők hospes jogú birtoklásán, sajátos szabadságán nyugodott”.⁹ Ez azt jelentette, hogy a földesúr földjén szerzett, annak tulajdonában lévő szőlővel a birtokos szabadon rendelkezhetett, elidegeníthette, végrendeleti adományt tehetett, halála után pedig utódaira szállhatott a szőlő birtokjoga. Az átruházás leglényegesebb feltétele az adózás folyamatosságának, azaz a szőlő utáni járadékok megfizetésének biztosítása volt.¹⁰ Tehát a szőlő a „polgári földbérlet csírájának” tekinthető.¹¹ A szőlőművelés a különböző társadalmi helyzetű csoportok, a nemesek, az egyháziak, a polgárok, a hospesek, illetve a jobbágyok számára anélkül volt biztosítva, hogy szabadságukat bárki veszélyeztette volna.¹² A szabad állapotú emberek szőlőbirtoklása kétféle lehetett: vagy a lakóhelyükön, vagy azon kívül rendelkeztek szőlővel.¹³ Az utóbbiakat *extraneus* vagy *forensis* névvel illették.¹⁴ 1302-ben *Hench* a Ménes falu mellett,¹⁵ Makra hegyen elterülő szőlőjét egy szegedi polgárnak, Andrásnak adta el, aki ezután mint *extraneus* birtokolta a szőlőt.¹⁶ Andrásról ugyanezt a szőlőt 1310-ben pusztaszeri Pósa azzal a céllal vásárolta meg, hogy gyarapítsa a szőlővel telepített földjeit Arad térségében.¹⁷

A szőlőbirtokok sajátos jogi helyzetéből adódóan szerepük számottevő volt az ingatlanügyletekben, amelyek esetén kétféleképp találkozhatunk szőlőkkel: vagy határjelként, vagy egy konkrét ingatlanforgalmi ügy tárgyaként.

⁴ Gulyás 2016; Lakatos 2013.

⁵ Solymosi 1996; Solymosi 1998; Solymosi 2012.

⁶ Belényesy 1955; Csoma 1997; Csoma 2012; Égető 1980; Égető 1993; Feyér 1970; Feyér 1981.

⁷ Csánki 1890; Csánki 1897; Györffy 1987a; Györffy 1987b; Györffy 1998.

⁸ Égető 1980, 68.

⁹ Solymosi 1996, 10; Solymosi 1998, 147.

¹⁰ Holub 1960, 188–189; Solymosi 1996, 12; Solymosi 1998, 149; Solymosi 2012, 314. A szőlő utáni járadékot csöböradónak, a 14. század elejétől pedig hegyjognak vagy hegyvámnak is nevezték (Dénesi – Csoma 2009, 12; Solymosi 1996, 13–19). A csöbör ürmérték volt, illetve a 14. század közepéig így nevezték a boradót (Bogdán 1991, 157–158; Lele 1994, 155).

¹¹ Makkai 1957, 463.

¹² Solymosi 2012, 314; Dénesi – Csoma 2009, 12.

¹³ Gecsényi 1988, 198; Égető 1993, 47–58; Solymosi 1996, 2; Solymosi 1998, 139.

¹⁴ Solymosi 1996, 2; Solymosi 1998, 139.

¹⁵ Arad megye (Csánki 1890, 775; Györffy 1987a, 181).

¹⁶ Anjou-oklt. I. 320. sz.; DL 91 152. A forrás a szegediek Arad megyei szőlőbirtoklásának eddig ismert legkorábbi adata (Égető 1993, 48).

¹⁷ Anjou-oklt. II. 1017. sz.; DL 91 164; Égető 1993, 49.

A szőlők a határleírások gyakori elemei voltak.¹⁸ Ezekből az adatokból leginkább a magyarországi szőlős területek földrajzi kiterjedésére, természetes és mesterséges hatáira, valamint a szőlőbirtokok névadási szokásaira következtethetünk. A szőlőtermesztésre alkalmas földek művelés alá vonása, a szőlők bérlése és elidegenítése a korban megnövekedett.¹⁹ Ingatlanforgalmuk intenzitását mutatja az a tetemes mennyiségű forrás, amely szőlőkkel kapcsolatos ingatlanügyletet rögzített. A fennmaradt oklevelek bőséges információval szolgálnak az adományozás, végrendeleti adomány, adásvétel, birtokcsere, felosztás, bérbeadás, zálogosítás és kölcsönügylet különféle eseteiről.

A szőlők ingatlanforgalmának típusai és az elidegenítés okai

A szőlőbirtokok ingatlanforgalmának típusai közül elsőként az adományozást kell kiemelni. Az adománynak számos oka lehetett: szolgálat,²⁰ valamilyen érdem²¹ vagy épp segítségnyújtás. A földesúr, vagy ritkább esetben az uralkodó birtokadománnyal fejezte ki háláját. Erre példa a veszprémi káptalan jobbágynak, ábrahám²² (*Abraam*) Lőrinc fia Pálnak az esete, akinek hűségét 1309-ben a következő adományokkal jutalmazták: őt és fiát, Gergelyt, valamint minden leszármazottját felmentették a szőlőművesek állapotából,²³ és a harcoló nemes jobbágyok közé emelték, biztosították eddigi földjük élvezetét, illetve további egy hold szőlőt és öt hold szántóföldet adtak nekik.²⁴ Történhetett az adományozás rokonság okán, például a feleség,²⁵ a férj,²⁶ az unokahúg részére.²⁷ Ilyenkor általában különösebb indoklás nélkül közölték az adomány tényét. 1312-ben nagybakónaki²⁸ (*Bokonuk*) *Litherth* örökölt birtoka felét és zalamerényei²⁹ (*Merene*) szőlője negyedét leánya, *Aglynth* házasságkötésekor újdonsült vejének, Péternek adományozta.³⁰ Ami szokatlanabb, hogy *Litherth* testvére, *Akus* további három hold földet adott *Aglynth* férjének.³¹ Ezt az oklevél írója a rokonok közötti szeretettel indokolta. Még további két esetben adományoztak szőlőt ho-

¹⁸ Ld. DF 283 328; DF 200 080; DF 200 079; Smičiklas 1910, 38–39; DL 99 881; DF 200 799; DF 261 524; DL 40 305; DL 40 321; Smičiklas 1910, 251–252; DF 200 781; DL 76 210; DF 200 799; DL 40 338; DF 283 328; Smičiklas 1910, 309; DF 230 084; DF 269 946; DL 35 164; DL 1878; DF 230 280; DL 1892; Smičiklas 1910, 501; DL 84 769; DL 84 771; DL 56 829.

¹⁹ Feyér 1981, 34; Belényesy 1955, 22–23.

²⁰ Ld. DF 200 760; DF 283 555; DL 40 344; DF 201 695.

²¹ Ld. DF 86 892.

²² Anjou-oklt. II. 453.

²³ DF 200 781: [...] *de condicione vini cultorum nostrorum eundem [...]*. Kiadása: HO 1867, 117–118. A szőlőművesek (*vinitores*) a szolgák speciális csoportját alkották a 11. századtól. Feladatuk a földesúri magángazdaságok szőlőinek megművelése volt, a termés felett a földesúr rendelkezett. A 12. századtól helyüket a borral adózó földesúri alattvalók vették át, illetve ők maguk is fokozatosan járadékfizetőkké (*vinidatores*) váltak (Solymosi 1996, 1–2).

²⁴ Anjou-oklt. II. 812. sz.; DF 200 781.

²⁵ Ld. Nagy 1889, 215.

²⁶ Ld. DF 226 793.

²⁷ Ld. Smičiklas 1910, 251–253.

²⁸ Anjou-oklt. III. 486.

²⁹ Zala megye (Csánki 1897, 82).

³⁰ Anjou-oklt. III. 216. sz.; DL 70 396.

³¹ Uo.

mány,³² egyet pedig leánynegyed gyanánt.³³ A korban elengedhetetlennek tartották az egyház támogatását, ezt bizonyítja az is, hogy az adományozottak között rendszeresen tűntek fel egyházi intézmények.³⁴ Kolostor részére tett adományt rögzített egy 1308-ban keletkezett forrás. Az oklevél értelmében Gyöngye úrasszony a pilisszentkereszti pálosoknak adta kesztölci³⁵ (*Kezthelch*) szőlőjének felét.³⁶ Egy 1307-es oklevélben pedig arról olvashatunk, hogy *Hambot* pozsonyi polgár a Szűz Mária tiszteletére emelt oltár mindenkori papjának ellátására egyebek mellett egy szőlőt adományozott.³⁷ Az 1311. október 22-i forrásból egészen konkrét dolgokról szerezhetünk tudomást. Az adományozó a Szent Miklósnak emelt oltár élére rendelt káplánt liturgikus felszerelésekkel, valamint egy Tököl³⁸ (*Thutul*) nevű óbudai szőlővel látta el, amelyhez még a bor sajtolásához alkalmas hely is tartozott.³⁹

Az adományok másik fő típusát a végrendeleti adományok jelentették.⁴⁰ 1315-ben a veszprémi káptalan azzal jutalmazta torló jobbágya,⁴¹ *Alus* hűségét, hogy két vejét és lányaitól született örökösait torlókként⁴² fogadta a szolgálatába. A szolgálat, illetve általa a szőlő a torlók és vinitorok esetén apáról fiúra szállt.⁴³ *Alus*nak azonban nem született törvényes fiú örököse, ezért lényeges volt a káptalan által jóváhagyott végrendelet rögzítése. Ha a birtok tulajdonosának nem volt utóda, rendszerint az egyházat tette meg örökösévé. Így járt el Dénes *comes*, aki a Balatonszőlős falu területén lévő földrészeit a *lazarkuti* szőlővel együtt a veszprémi káptalannak adományozta.⁴⁴ Továbbá szolgáját, *Chel* fia *Budurt*, annak feleségét és utódait is az egyházra hagyta. Libhilda apáca oly módon végrendeletet, hogy

³² Ld. DF 201 686; DL 29 421.

³³ Ld. DL 1935.

³⁴ Ld. DF 232 771; DF 237 002; Doc. Art. Paulin., 217.

³⁵ Esztergom vármegye (Györffy 1987b, 295).

³⁶ Anjou-oklt. II. 532. sz.; Györffy 1956, 283.

³⁷ Anjou-oklt. II. 123. sz.; DF 241 336.

³⁸ Györffy 1998, 686.

³⁹ DL 1766: [...] *donaui unum calicem, et unum breuiarium ac et sacerdotale indumentum videlicet casulam de chemelete nigro et albam cum aliis ac et indumenta altaris de rubeo scandato cum manutergiis et mensali ac etiam unam vineam emptam vulgariter Thutul nominatam [...] ac loco torcularis [...]*. Kiadása: Fejér 1832, 425–431.

⁴⁰ Ld. DF 248 150; DL 1709; DF 200 782; DF 277 242; Knauz 1875, 246–247; DL 76 241; DL 86 966.

⁴¹ DF 200 793: [...] *exequatore iobagione [...]*. A szolgákból kialakuló dusnokok vagy torlók (*exequiales*) voltak az elsők, akik földesúri járadékot fizettek a szőlő után (Solymosi 1996, 1). Őket uruk azért, hogy halotti tort adjanak a lelki üdvéért miséző papoknak, önálló földdel, állattal látta el, és az egyháznak adományozta (Solymosi 1996, 1; Solymosi 2012, 312; vö. Lichtneckert 2009, 115). Emellett szőlőbirtokot is kaptak, amelynek terméséből kezdetben évi ötven köből, majd a 14. század elejétől húsz-huszonöt köből bort kellett adniuk az egyházi földesúrnak (Solymosi 1996, 1; Solymosi 2012, 312–313). A 14. század második felétől a szőlő utáni járadék ezen rendszere eltűnik a forrásanyagból. Az új rendszer alapját a szabad állapotú emberek szőlőbirtoklása és adózása jelentette (Solymosi 1996, 2).

⁴² Azonos feltételekkel, mint *Alust*. Ez azt jelentette, hogy minden évben kötelesek voltak tort (*exequias annuales*) rendezni a káptalannak. A forrás megadta, hogy szeptember 29-e körül egy háromméves ökörrrel, tíz tyúkkal, hetven kenyérrrel és húsz csöbör borral (*viginti idriis vini*) kellett adózniuk (DF 200 793).

⁴³ Solymosi 1996, 10.

⁴⁴ Anjou-oklt. II. 586. sz.; DF 200 779.

az *Owmperg* hegy alatti *Sydel* szőlőjét, illetve a háza alá épített pincéjének felét a Szent János mintájára Szibilla⁴⁵ házában élő testvéreknek, azaz begináknak adta.⁴⁶ A végrendeleti adományok leggyakoribb indoka a rendelkező saját, szülei, közvetlen családtagjai, házastársa, gyermekei lelki üdvének elérési vágya volt.⁴⁷ A korban általánosan elfogadott nézetként élt az emberekben, hogy az üdvözülés legegyszerűbb útja az egyházon keresztül vezet.⁴⁸ Így vélekedhetett a fentebb említett Dénes *comes* is, aki a veszprémi egyházra hagyott szolgájának, *Budurnak* azzal a céllal adott tíz hold szántóföldet, egy napi kaszálásra való rétet, egy hold telepített és egy hold kevésbé művelt szőlőt, hogy azok a *comes* lelki üdvéért éves szinten a káptalan részére nyújtott javak⁴⁹ fedezetéül szolgáljanak.⁵⁰ 1307-ben a veszprémi egyház ábrahámí⁵¹ (*Abram*) jobbágya, Barnabás fia Kelemen szintén saját lelki üdvéért adományozott egy szőlőbirtokot a zalaköveskúti⁵² (*Kueskuth*) Szent Mária Magdolna-egyház remetéinek.⁵³ Itt egy polgári tulajdonhoz közelítő birtoklási formáról volt szó, amelyet Solymosi László örökbérletnek nevez.⁵⁴ Kelemen azért végrendelezhetett egyénileg a szőlőről, mert őt a rendelkezés szabadsága illette meg. Az adomány azonban kizárólag a birtok használatára vonatkozott, azaz a földesúr tulajdonjoga érintetlenül maradt. Ez egyben azt is jelentette, hogy az adományozott megörökölte a földesúr számára fizetendő járadékokat, ugyanis a szőlőbirtok használati jogának átruházása csakis terheivel együtt történhetett.⁵⁵ Tehát a Szent Mária Magdolna-egyház remetéi a föld használatáért cserébe kötelesek voltak megfizetni a tizedet a veszprémi káptalannak.⁵⁶ Mivel a szőlő utáni adózás összefüggött a műveléssel, fontos volt a terület folyamatos gondozásának biztosítása. Ezért az iratba azt is belefoglalták, hogy a szőlő műveletlenül hagyása esetén a szerzetesek elveszítik a földre vonatkozó használati jogukat.⁵⁷

Ahogy ma, a középkorban is fontos volt a halottakról való megemlékezés. Kunigunda nemcsak hogy megválasztotta örök nyugalomának helyét, de azt is biztosítani kívánta, hogy a saját, a férje, valamint a felmenői halála napjáról misékkal emlékezzenek meg.⁵⁸ Viszonzásképp pedig az ausztriai Szent Kereszt-monostornak adományozta a *Chetzeber* nevű

⁴⁵ A beginák budai kolostorára használták a Szibilla nevet (Györffy 1975, 303; Végh 2006, 62).

⁴⁶ Anjou-oklt. III. 366. sz.; DL 29 662.

⁴⁷ Ld. DF 283 328; DL 40 345; DF 210 806; Weis 1859, 60–61.

⁴⁸ Gulyás 2016, 28.

⁴⁹ Minden év október 13-án huszonöt csöbör bort, negyven kenyeret, egy egyéves sertést, illetve tíz-tíz dénár értékű viaszt és gyertyát kellett adniuk (DF 200 779).

⁵⁰ Anjou-oklt. II. 585. sz.; DF 200 779.

⁵¹ Zala vármegye (Csánki 1897, 26).

⁵² Zala vármegye (Csánki 1897, 74).

⁵³ DL 1707: [...] *quod nos vineam inter vineas Pauli filii Laurencii et inter vineas ecclesie nostre sitam, quam Clemens filius Barnabas iobagio noster de Abram Religiosis viris fratribus heremitarum ecclesie Sancte Marie Magdalene de Kueskuth pro anime sue remedio in vita donavit [...]*. Kiadása: Nagy 1878, 137.

⁵⁴ Solymosi 2012, 313.

⁵⁵ Solymosi 2012, 314.

⁵⁶ DL 1707: [...] *tali modo, quod iidem fratres ipsam vineam valeant possidere, de qua nobis decimas solvere tenebuntur [...]*. Kiadása: Nagy 1878, 137.

⁵⁷ Anjou-oklt. II. 187. sz.; DL 1707.

⁵⁸ Anjou-oklt. V. 578. sz.; Weis 1859, 61–62.

pozsonyi szőlőskertet.⁵⁹ *Gallus/Galus* hántai olvasókanonok szintén attól tartott, hogy emléke a feledés homályába vész. Ennek elkerülése érdekében 1317-ben az Endred⁶⁰ (*Olend-red*) falu területén vásárolt szőlőjét a veszprémi káptalannak és az egyház hetes papjainak adományozta.⁶¹ A birtokért cserébe annyit kért, hogy halála évfordulóján tartsanak misét lelki üdvéért.⁶² Tehát a lélekváltság egy része „visszterhes végrendelet” volt, ami azt jelentette, hogy az egyháznak az adományért cserébe teljesítenie kellett a végrendelező által meghatározott kéréseket.⁶³ Akadt azonban arra is példa, hogy a végrendelező időközben meggondolta magát, majd kérte testamentuma módosítását. 1315-ben Péter, a pestújhelyi vár polgára tanúk jelenlétében érvénytelenítette korábbi végrendeletét, amelyben ingatlanjait a Szűz Mária-szigeti nővérekre hagyta.⁶⁴ Az új végrendelet tartalma szerint házait, vásárolt és elzalogosított szőlőinek felét feleségére, másik felét pedig kegyes adományként a szegényekre hagyta.⁶⁵

A szőlőingatlan átruházásának következő nagy típusát az adásvételek jelentették.⁶⁶ A vizsgált korszakban az elidegenítések közül a legnagyobb számban a szőlők áruba bocsátását rögzítő iratok maradtak fenn. Az adásvételek okát általában nem részletezték, csupán néhány esetben tüntették fel miéért. Egy 1313-as forrásban az erzsébetkápolnai nemesek örökölt birtokuk egy részét és Bazin⁶⁷ (*Bozen*) területén fekvő szőlőjüket a rokonság és szükség okán értékesítették.⁶⁸ Ez valószínűleg azt jelentette, hogy a földjüket áruba bocsátó nemesek pénzzsúkjába kerültek. Az anyagi nehézségek legkézenfekvőbb megoldására pedig az ingatlanok eladása kínálkozott. 1304-ben *Premortuni* Máté fiai: György és *Benche* azért adták el vörösberényi⁶⁹ (*Berin*) szőlőjüket, hogy annak árából György kiszabadulhasson *Chyne comes* fogságából.⁷⁰ Az oklevél leírja, hogy a szőlőért kért két márka a váltságdíj összegével egyezett meg, ami a korszak forrásaiban feltüntetett hasonló nagyságú szőlők értékéhez képest alacsonyabb volt. Ahhoz azonban, hogy György kiszabadulhasson, gyorsan nyélbe kellett ütni az üzletet, tehát a terület áron aluli értékesítése a sürgető szükséggel magyarázható. 1316-ban *Persundolfi* Mihály unokatestvére, illetve Mihály fiai adósság rendezése fejében bocsátották áruba új telepítésű mindszentkállai⁷¹ (*Mindszent Kaal*) szőlőiket, és a szomszédságában lévő, szőlőtelepítésre alkalmas földjüket.⁷²

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Veszprém vármegye (Csánki 1897, 229).

⁶¹ Anjou-oklt. IV. 522. sz.; DF 200 795.

⁶² Uo.

⁶³ Lakatos 2013, 158.

⁶⁴ Anjou-oklt. IV. 191–192. sz.; DF 262 656.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Ld. DF 283 555; DF 91 152; DF 230 008; DF 200 799; DL 57 233; DL 1732; DL 34 294; DL 91 164; Smičiklas 1910, 305–306; DF 200 799; DL 40 338; Anjou-oklt. III. 435. sz.; DL 1818; DF 269 946; DL 40 726; DF 273 152; Quellen z. Wien II. 1, 16; DF 226 759; DL 24 667; DF 219 437; DL 33 657; DL 34 351; DF 263 191; DL 1959; DF 229 904.

⁶⁷ Anjou-oklt. III, 403.

⁶⁸ DL 1818: [...] *habendam tum ratione proximitatis tum etiam in necessitatibus ipsorum ut asseruerunt [...]*. Kiadása: Nagy 1878, 287.

⁶⁹ Veszprém vármegye (Csánki 1897, 222).

⁷⁰ Anjou-oklt. I. 672. sz.; DF 200 799.

⁷¹ Zala vármegye (Csánki 1897, 83).

⁷² Anjou-oklt. IV. 278. sz.; DF 273 152.

A fennmaradt források csereügyleteket is rögzítettek.⁷³ Ezek az aktusok abban különböztek az adásvételektől, hogy az ingatlanért a másik fél nem pénzzel, hanem „csere-tárggyal” fizetett.⁷⁴ Természetesen, ha a cserébe kínált ingatlan értéke kevesebb volt, mint a másik fél ingatlanjának értéke, meg kellett fizetni a különbözetet. Erre példa egy 1310-es ingatlanügylet, amelyben *Jenslinus* Apaj birtokáért cserébe Mátyás *comes* a Pozsony előhegyén elterülő szőlőjével és további tizenkét márkával fizetett.⁷⁵ 1309-ben a zirci Boldogságos Szűz-monostor a veszprémi egyház balatonszőlősi jobbágyának, Ányosnak három hold földért egy a Horvátgyőre⁷⁶ (*Huruathdiure*) hegyen fekvő másfél hold nagyságú szőlőtelepítésre használható területet adott.⁷⁷ Mivel csereügyletek esetén összességében azonos értékek cseréltek gazdát, az egy hold szőlőültetésre alkalmas terület ugyanakkora szántófölddel szemben kétszeres értéket képviselt.⁷⁸ Az adásvételekhez hasonlóan a csere indokát is ritkán nevezték meg. Egy 1307-es oklevélben praktikus okai voltak az elidegenítésnek. Mivel a birtok nagy távolságra esett annak használójától, nehezen és nagyobb anyagi befektetéssel lehetett csak megművelni.⁷⁹

A javak felosztásánál szintén gyakran szerepeltek szőlők.⁸⁰ Az osztozkodást rögzítő oklevelekben részletesen leírták, hogy az ingatlanok közül mely terület kihez került. 1309-ben a királyné udvarbírója, Aladár egyes birtokait, a Forró⁸¹ (*Forrow*) falu előhegyén fekvő, illetve a Somogyban lévő *Noguy*, *Kyos* és *Chereley* nevű szőlőit fiai, Jakab és Aladár között osztotta fel.⁸² A rendelkezés megszegőit általában valamilyen büntetéssel, pénzbírsággal⁸³ vagy birtokelkobzással⁸⁴ sújtották. Az osztozkodás okait egyik forrásban sem részletezték.

A szőlők ingatlanforgalmának típusai közé tartozott a bérlet. 1311-ben Márton fiai bizonyos *Fenus* nevű embereknek három győrújbaráti⁸⁵ (*Barath*) földrészt adtak bérbé szőlőtelepítésre.⁸⁶ A forrás értelmében, ha a bérlők saját költségükön és munkájuk révén telepítették be szőlővel a földeket, akkor a részek használati jogával szabadon rendelkezettek: utódaikra örökíthették vagy el is adhatták azokat. Szőlőtelepítésre három tagban összesen harminchárom hold földet adtak bérbé.⁸⁷ Az első és második tag bérletének feltétele az volt, hogy a bérbeadástól számított hatodik évtől kezdve minden szüretkor földrészenként a

⁷³ Ld. ZI, 107; DL 76 156; DF 200 772; DL 40 321; DL 1750.

⁷⁴ Lakatos 2013, 157.

⁷⁵ Anjou-oklt. II. 904. sz.; DL 1750.

⁷⁶ Nagy 1878, 175.

⁷⁷ DL 40 321: [...] *ipsum monasterium unum iuger terre et dimilium in territorio montis Huruathdiure dictum aptum pro plantacionibus vinearum [...] pro tribus iugeribus terre predicti Aniani in terra Zeulos [...]*. Kiadása: Nagy 1878, 175–176.

⁷⁸ Belényesy 1955, 12.

⁷⁹ Anjou-oklt. II. 133. sz.; DF 200 772.

⁸⁰ Ld. DL 1626; DL 1742; DF 265 323; DL 40 357; DL 71 851.

⁸¹ Abaúj vármegye (Hoffmann – Póczos – Rác – Tóth 2005, 103).

⁸² Anjou-oklt. II. 794. sz.; DL 1742.

⁸³ A felosztást megszegőnek bizonyos pénzösszeget kellett fizetnie az egyezséget megtartó fél részére. DF 265 323; DL 40 357.

⁸⁴ DL 1626.

⁸⁵ Győr vármegye (Csánki 1897, 545).

⁸⁶ Anjou-oklt. III. 30. sz.; Radvánszky – Závodszy 1909, 14–16; Gecsényi 1988, 195.

⁸⁷ Vö. Györffy 1987b, 582; Gecsényi 1988, 195.

préselő teknőből egy-egy köből bort kellett adni Márton fiai részére.⁸⁸ A harmadik tag esetén, ami a ménfői Boldogságos Szűz-egyház földrésze volt, a szőlő termőre fordulásától nemcsak a már meghatározott köölborral tartoztak holdanként, hanem tizedet is kellett fizetni az egyház javára.⁸⁹ Mindezek jól jelzik, hogy a korban igény volt a szőlős területek növelésére és folyamatos megújítására.

Az átruházás utolsó kategóriáját a zálog- és kölcsönügyletek jelentették.⁹⁰ Az adásvételhez hasonlóan a szőlők elzálogosításának legfőbb oka a birtokos egzisztenciális válsága volt. A tulajdonos a zálogosítással pénzügyi nehézségeit kívánta orvosolni, végérvényesen nem szándékozott lemondani birtokáról. Így – ha volt rá mód – fenntartotta magának a visszaváltás lehetőségét.⁹¹ Erre példa az 1303-as oklevél, amelyben *Michola* fia József négy ezüstmárkáért három év időtartamra zálogba adta makkoshotykai⁹² (*Hutka*) szőlőjét Tamás fia Lászlónak.⁹³ Kikötötték, ha a tulajdonos a megszabott határidőig nem tudja visszaváltani birtokát, akkor a zálogba vevő tovább élvezheti a szőlő hasznát. Itt a jogügylet kizárólag a használati jogot érintette, a tulajdonjog nem cserélt gazdát a zálogidő letelte után sem. Az 1319-es forrásban viszont már más a helyzet. Ebben kikötötték, ha a Nagyvölgy⁹⁴ (*Nogweulg*) birtokot elzálogosító Péter mester 1323. november 11-ig nem tudja megfizetni az ingatlan visszaváltásának összegét, akkor a birtokot köteles a zálogba vevő István részére előrkíteni.⁹⁵ Tehát az elidegenítés itt már a tulajdonjog szintjét érintette. A forrás azt is megszabta, ha a birtokot a zálog ideje alatt István vagy jobbágjai szőlővel telepítenék be, akkor annak használati jogát a zálogösszeg visszafizetését követően is élvezhessék.⁹⁶ A szövegből több dologra lehet következtetni: egyrészt a szőlő meghonosítása rendkívül munkaigényes és költséges volt. Másrészt a terület termővé tétele hosszú éveket vett igénybe. Ezért lényeges volt annak biztosítása, hogy a szőlő hasznából a telepítéskor birtokjoggal rendelkező is részesülhessen. Emellett a szőlőtelepítés a tulajdonos érdekét is szolgálta, hiszen a szőlő növelte az ingatlan értékét.

Tartozás fejében⁹⁷ vagy bírsággént⁹⁸ is lehetett szőlőket szerezni. 1309-ben pénzkölcsön fedezeteként István, György és Bálint nemesvámosi⁹⁹ (*Vamus*) telküket, vásárolt földjeiket, valamint a pécselyi¹⁰⁰ (*Pechel*) és paloznaki¹⁰¹ (*Poloznuk*) szőlőiket a veszprémi püspöknek adták.¹⁰² Az ingatlanok azt a hetvenöt márkát fedezték, amelyet a püspök a személyük

⁸⁸ Anjou-oklt. III. 30. sz.; Radvánszky – Závodszy 1909, 14–16.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Ld. Puşcariu 1907, 31; DL 57 232; Lukcsics 1923, 51–52; DL 91 175; DF 200 787; DL 73 267.

⁹¹ Anjou-oklt. I. 158. sz.; Puşcariu 1907, 31.

⁹² Zemplén vármegye (Csánki 1890, 349).

⁹³ Anjou-oklt. I. 533. sz.; DL 57 232.

⁹⁴ Baranya vármegye (Györffy 1987a, 345–346).

⁹⁵ Anjou-oklt. V. 536. sz.; DL 73 267.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Ld. pl. DL 76 270.

⁹⁸ Ld. pl. DL 99 887.

⁹⁹ Veszprém vármegye (Csánki 1897, 258).

¹⁰⁰ Zala vármegye (Csánki 1897, 92).

¹⁰¹ Zala vármegye (Csánki 1897, 92).

¹⁰² Anjou-oklt. II. 563. sz.; DF 200 778.

megváltásáért fizetett.¹⁰³ Mivel az adósok nem tudták visszafizetni a kölcsönt, az ingatlanok a hitelezőre szálltak.

A tulajdonjog átruházásának folyamata és a jobbiztosítás eszközei

A szőlők tulajdonjogának átruházását meghatározott elemek mentén rögzítették az oklevelek. Feltüntették az elidegenítésben érdekelt feleket, akik, ha jelentős volt az ügy, akkor személyesen, ha kevésbé, akkor valamely közelebbi családtag vagy távolabbi rokon révén voltak jelen. Intézményhez vagy közösséghez kötődő ingatlanügylet esetén a képviselőket általában egy-két megbízott teljesítette. Ez a személy egyházi intézménynél lehetett például az *officialis*,¹⁰⁴ faluközösségnél pedig a falunagy.¹⁰⁵ Az aktus rögzítésének nélkülözhetetlen momentuma volt a tulajdonos elidegenítési szándékának kinyilvánítása. Ez történhetett élőlőszóval,¹⁰⁶ amihez olykor hozzáfűzték, hogy a döntés az elidegenítő szabad akaratából született meg.¹⁰⁷ Ezután az ingatlanügylet tárgyának a megnevezése következett. Legtöbbször feltüntették a szőlők helyadatait: megnevezték, hogy mely településen vagy hegyen terült el, milyen területek, utak, természeti képződmények: vizek, bokrok, fák stb. határolták.¹⁰⁸ Az oklevélbe belefoglalták, hogy a birtokhoz kapcsolódó összes jogot, a tartozékokat és a haszonvételeket is átadják.¹⁰⁹ Ezek között elvéve találhatunk utalásokat pincékre¹¹⁰ vagy préselő helyekre.¹¹¹ Az adásvételt vagy zálogügyletet rögzítő források részét képezte a szőlők értékének nevesítése. Ez azt jelentette, hogy pontosan megadták a birtokért fizetendő összeget, sőt azt is meghatározták, hogy a kifizetés milyen pénznemben történjen. Zálogosítás esetén lényegi elem volt a szőlő visszaváltásának időpontja. Előfordulhatott, hogy az elidegenítő élete tartamára szóló haszonélvezetet¹¹² kötött ki a szőlőre.¹¹³ E jognál fogva a haszonélvező az ingatlant egészen haláláig használhatta, birtokában tarthatta és beszedhette a hasznait. Az oklevelek emellett a birtokhoz tartozó kötelezettségeket (például a tizedfizetést) is rögzíthették.¹¹⁴ A tulajdonjog átruházásának jellemzői közé tartozott még a visszavonhatatlanság¹¹⁵ és az örökérvényűség,¹¹⁶ ami a vevő vagy adományozott utódaira is vo-

¹⁰³ Istvánt, Györgyöt és Bálintot a püspök udvarbírája Pál elleni bajvívásra ítélte (DF 200 778).

¹⁰⁴ DF 200 760.

¹⁰⁵ DF 246 230.

¹⁰⁶ Ld. pl. DL 91 164: [...] *oraculo vive vocis* [...].

¹⁰⁷ Ld. pl. DL 91 164: [...] *spontanea voluntateque* [...].

¹⁰⁸ Olykor a szőlő tudatos bekerítésének, gondos védelmezésének igénye is kitűnik a szövegből (Beleányes 1955, 16).

¹⁰⁹ Pl. DL 70 396: [...] *cum omnibus suis utilitatibus* [...]. Ld. még DL 40 344: [...] *cum pertinentiis et utilitatibus suis universis* [...]. Kiadása: Nagy 1878, 289–291.

¹¹⁰ Pl. DL 29 662. A pincék legnagyobb része csupán a hegyoldalba vájt üreg lehetett (Holub 1960, 198). Az épített borospincék a 13–14. században jelentek meg a társadalom vezető rétegénél (Csoma 1997, 150; Csoma 2012, 54).

¹¹¹ Pl. Radvánszky – Závodszy 1909, 14–16; Ld. még DL 1766.

¹¹² Bónis 1972, 89.

¹¹³ 1307-ben Sada és felesége a *Zedluch* és *Nouka* között elterülő új telepítésű szőlőjüket haszonélvezeti jogokkal terhelve adományozták a sátoraljaújhelyi egyháznak (Anjou-oklt. II. 195. sz.; DL 1709).

¹¹⁴ Ld. pl. DF 200 760: [...] *decimas suas frugum et vini* [...].

¹¹⁵ Ld. pl. DL 1732: [...] *irrevocabiliter possidendam et habendam* [...]. Kiadása: Nagy 1878, 172–173.

¹¹⁶ Pl. DL 33 657.

natkozott. Ennek értelmében az új tulajdonos szőlőjét szabadon örökíthette, adományozhatta, adhatta, cserélhette, zálogosíthatta.

A szőlő átruházásakor az új tulajdonos részéről elvárásaként fogalmazódott meg birtoka háborítatlansága, azaz hogy az ügy jogszerűen menjen végbe. Ennek érdekében különféle jogi biztosítékokkal éltek. A Gulyás László Szabolcs által a mezővárosok ingatlanforgalma vonatkozásában meghatározott jogbiztosító típusok országos szinten, a szőlőbirtokok elidegenítésénél is megfigyelhetők.¹¹⁷ Ezek közül az első a nyilvánosság volt. A kollektív emlékezetben történő rögzítés céljából a szőlők ingatlanügylete legtöbbször tanúk jelenlétében zajlott,¹¹⁸ akiket a források gyakran személy szerint is megemlítettek.¹¹⁹ Számuk, összetételük az ügy típusától függően alakult.¹²⁰ Emellett lényeges volt annak rögzítése, hogy az elidegenítés a rokonok és szomszédok beleegyezésével történt, azaz senki sem mondott ellent.¹²¹ Ez egyben tükrözte az országos szokásjogot, miszerint a rokonok és szomszédok elővásárlási joggal rendelkeztek.¹²² A második biztosíték a szőlő jogi státuszának körülírása volt, ami voltaképpen az elidegenítő ingatlanhoz fűződő viszonyát határozta meg. Kifejtette, miképp került hozzá a szőlő, illetve hogy azt jogszerűen, mások jogainak sérelme nélkül birtokolta. Az ingatlan leggyakrabban családi eredetű volt, azaz öröklés útján jutott hozzá a tulajdonos.¹²³ Emellett tartozás fejében, zálogként,¹²⁴ per útján,¹²⁵ adomány,¹²⁶ vásárlás¹²⁷ vagy szolgálatok révén¹²⁸ lehetett szőlőt szerezni. A jogbiztosítékok harmadik elemét a jogi formulák képezték, amelyek célja a birtokszerző kockázatvállalásának kivédése, valamint a zavartalan tulajdonlás elősegítése volt. Ilyen a szavatosság vállalása,¹²⁹ amelyet előszeretettel alkalmaztak a szőlőkkel kapcsolatos ingatlanügyleteknél. Ennek lényege az volt, hogy az elidegenítő vállalta, ha az új tulajdonost valamilyen (például a rokonok vagy a szomszédok általi) zaklatás érné, akkor őt saját költségén és fáradozásával fogja megvédeni.¹³⁰ Alkalmazását az 1298. évi törvény írta elő.¹³¹ Akadtak olyan konkrét esetek, amikor a rendelkezést megszegőket büntetéssel¹³² vagy kiközösítéssel¹³³ fenyegették meg, amelynek

¹¹⁷ Gulyás 2016, 49–53.

¹¹⁸ Gulyás 2016, 43.

¹¹⁹ DF 246 230.

¹²⁰ Gulyás 2016, 40.

¹²¹ Pl. DF 229 904; Ld. még DL 33 657: [...] *consencientibus vicinis et commetaneis suis* [...]. Kiadása: Smičiklas 1910, 500–501; Händel 1944, 375–377.

¹²² A rokonok és szomszédok elővásárlási jogát már egy 1262-es oklevélben az ország szokásjogának nevezték. Ezt az 1298. évi 67. tc. ismerte el (Händel 1944, 377; Lakatos 2013, 154).

¹²³ Pl. ZI, 107.

¹²⁴ Pl. DL 57 233.

¹²⁵ Pl. DF 283 555.

¹²⁶ Pl. DF 200 760.

¹²⁷ Pl. Nagy 1889, 215.

¹²⁸ Pl. DF 283 555.

¹²⁹ Hajnik 1899, 171–174; Händel 1944, 383–384.

¹³⁰ Bónis 1972, 98–99. Ld. pl. DL 57 233: [...] *eorum permanentes ab omnibus molestatoribus propriis laboribus et expensis expedire* [...]. Kiadása: Sedlák 1980, 185.

¹³¹ Zsoldos 1994, 620.

¹³² Erre példa az 1313-as forrás, amelyben István nádor a Szent Kereszt remete testvéreknek adományozott birtok elidegenítőit, illetve az intézkedések megsértőit büntetéssel fenyegette meg (Anjou-oklt. III. 586. sz.; DF 210 806).

célja az esetleges zaklatók elrettentése volt. Mindezek pedig a szőlőbirtokok átadásakor megfogalmazott elvárásokat, azaz az ingatlan zavartalan tulajdonlását biztosították.

Összegzés

A bemutatott példák tükrözik, hogy az 1301 és 1320 közötti időszakból fennmaradt oklevelek gyakori témái voltak a szőlők ingatlanügyletei. Az ingatlanforgalom legkülönbézetesebb esetei – az adomány, a végrendeleti adomány, az adásvétel, a csere, a felosztás, a bérlet, a zálog- és kölcsönügyletek – új ismeretekkel és adalékokkal szolgáltak a szőlős területekkel és a kora Anjou-kori szőlőtermesztéssel kapcsolatban. A szőlők ingatlanforgalmának okai között, mint láttuk, számos indok szerepelt. Nemcsak hálából, jutalmul, hozományként vagy a lelki üdvösség biztosítása érdekében történt az adományozás, hanem egészen hétköznapi okok: pénzügyi nehézségek is hozzájárulhattak a szőlők elidegenítéséhez. Hangsúlyozták a birtokosok terheit, az új szőlőt telepítők kedvezményeit, azaz különbséget tettek a már művelés alá vett szőlők, illetve a beültetésre alkalmas földek között. Továbbá a források azt is alátámasztották, hogy a szőlők biztonságos befektetések voltak, és magas értéket képviseltek. Az átruházás folyamatát meghatározott elemek mentén rögzítették. Az országos szokásjognak megfelelő jogi biztosítékok alkalmazása pedig az új szőlőbirtokos háborítatlan tulajdonlását volt hivatott biztosítani.

A 14. századtól megnövekedtek azok az adatok, amelyek az ültetvények területi elhelyezkedését tükrözték. Ezekből a forrásokból a magyarországi szőlőtermesztés földrajzi kiterjedésére is következtethetünk. Ez azonban már egy következő tanulmány témáját vetíti előre.

Bibliográfia

Források

- Anjou-oklt. I–V. = *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. I–V. [1301–1320.] Szerk. Kristó Gy. Budapest–Szeged, 1990–1998.
- DF = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
- DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Diplomatikai Levéltár.
- Doc. Art. Paulin. = *Documenta Artis Paulinorum*. 3. füzet. A magyar rendtartomány kolostorai T–Zs. Főszerk. Aradi Nóra. Budapest. 1978.
- Fejér 1832 = Fejér, G.: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. VIII. Budae.
- Györffy 1956 = Györffy Gy.: Adatok a Pilis megyei monostorok középkori történetéhez. *Művészettörténeti Értesítő* 5: 283.
- HO 1867 = *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. Tomus IV. Studio et opera: Nagy, E. – Stummer, A. – Ráth, K. – Véghely, D. Jaurini.
- Knauz 1875 = Knauz N.: Okmány kalászkok. *Magyar Történelmi Tár* 2/8: 246–247.
- Lukcsics 1923 = Lukcsics P.: *A vásárhelyi apácák története*. Veszprém.
- Nagy 1878 = Nagy I.: *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*. I. (1301–1321.) Budapest.
- Nagy 1889 = Nagy I.: *Sopron vármegye története. Oklevéltár*. I. (1156–1411.) Sopron.

- Quellen z. Wien = *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien*. II. 1. *Verzeichnis der Originalurkunden des Städtischen Archives 1239–1411*. Red. Uhlirz, K. Wien, 1898.
- Pușcariu 1907 = Pușcariu, I.: *Fragmente istorice despre boerii din Țara Făgărașului*. IV. Sibiiu.
- Radvánszky – Závodszy 1909 = Radvánszky B. – Závodszy L.: *A Héderváry család oklevéltára*. I. Budapest.
- Sedlák 1980 = Sedlák, V.: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*. I. Bratislava.
- Smičiklas 1910 = Smičiklas, T.: *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae. Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. VIII. (1301–1320.) Zagreb.
- Weis 1859 = Weis, J. N.: *Urkunden des Cistercienser-Stiftes Heiligenkreuz im Wiener Walde*. II. (Fontes rerum Austriacarum. XVI/2.) Wien.
- ZI = *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*. I. Opera. Nagy, E. – Nagy, J. B. – Véghely, D. Pestini, 1871.

Szakirodalom

- Belényesy 1955 = Belényesy M.: Szőlő- és gyümölcsstermesztésünk a 14. században. *Néprajzi Értesítő* 37: 11–30.
- Bogdán 1991 = Bogdán I.: *Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, IV. Levéltartan és történeti forrástudományok 7.) Budapest.
- Bónis 1972 = Bónis Gy.: *Középkori jogunk elemei. Római jog, kánonjog, szokásjog*. Budapest.
- Csánki 1890 = Csánki D.: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I. Budapest.
- Csánki 1897 = Csánki D.: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. III. Budapest.
- Csoma 1997 = Csoma Zs.: A középkori magyarországi szőlőhegyek arculatának kialakulása és a szőlő-bortermelés kettős gyökere. In: *A táj változásai a Honfoglalás óta a Kárpát-medencében*. Szerk. Fülek Gy. Gödöllő, 127–160.
- Csoma 2012 = Csoma Zs.: *A szőlőtermesztés és a borkészítés kultúrája*. Eger.
- Dénesi – Csoma 2009 = Dénesi T.– Csoma Zs.: Monostori szőlő- és borkultúra. In: *„ad vinum disertum...” Monostori szőlő- és borgazdálkodás*. Szerk. Dénesi T. – Csoma Zs. Budapest, 9–26.
- Égető 1980 = Égető M.: Középkori szőlőművelésünk kérdéséhez. *Ethnographia* 91: 53–78.
- Égető 1993 = Égető M.: *Az alföldi paraszti szőlőművelés és borkészítés története a középkortól a múlt század közepéig*. Budapest.
- Feyér 1970 = Feyér P.: *Szőlő- és borgazdaságunk történetének alapjai*. Budapest.
- Feyér 1981 = Feyér P.: *A szőlő- és bortermelés Magyarországon (1848-ig)*. Budapest.
- Gecsényi 1988 = Gecsényi L.: Adatok a Győr környéki szőlőművelés történetéhez a 12–17. században. *Győri Tanulmányok* 9: 191–212.
- Gulyás 2016 = Gulyás L. Sz.: A mezővárosi ingatlanforgalom szokásjoga a 14–16. századi Zemplén megyében és környékén. *Történelmi Szemle* 58: 23–61.
- Györffy 1975 = Györffy Gy.: Budapest története az Árpád-korban. In: *Budapest története*. I. *Budapest története az őskortól az Árpád-kor végéig*. Szerk. Gerevich L. Budapest, 217–350.

- Györffy 1987a = Györffy Gy.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I. Budapest.
- Györffy 1987b = Györffy Gy.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. II. Budapest.
- Györffy 1998 = Györffy Gy.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. IV. Budapest.
- Hajnik 1899 = Hajnik I.: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt*. Budapest.
- Händel 1944 = Händel B.: A tehervállalás középkori jogrendünkben. *Századok* 78: 372–416.
- Hoffmann – Póczos – Rác – Tóth 2005 = Hoffmann I. – Póczos R. – Rác A. – Tóth V.: *Korai magyar helynévszótár 1000–1350*. I. Abaúj – Csongrád vármegye. Debrecen.
- Holub 1960 = Holub J.: A bortermelés Zala megyében 1526 előtt. *A Göcseji Múzeum Közleményei* 12: 181–203.
- Lakatos 2013 = Lakatos B.: Ingatlanforgalmi ügyek középkori mezővárosokban és falvakban. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 135: 139–164.
- Lele 1994 = Lele J.: Csöböradó. In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Főszerk. Kristó Gy. Szerk. Engel P. – Makk F. Budapest, 155.
- Lichtneckert 2009 = Lichtneckert A.: Aszófü szőlőművelése a kezdetektől a Vörösmál betelepítéséig. In: „*ad vinum diserti...*” *Monostori szőlő- és borgazdálkodás*. Szerk. Dénesi T. – Csoma Zs. Budapest, 115–128.
- Makkai 1957 = Makkai L.: A mezővárosi földhasználat kialakulásának kérdései (A telkes és „kertes” földhasználat a 13–15. században). In: *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Bodor A. et al. Bukarest, 463–478.
- Solymosi 1996 = Solymosi L.: A szőlő utáni adózás új rendszere a 13–14. századi Magyarországon. *Történeti Szemle* 38: 1–43.
- Solymosi 1998 = Solymosi L.: *A földesúri járadékok új rendszere a 13. századi Magyarországon*. Budapest.
- Solymosi 2012 = Solymosi L.: Szőlőbirtok és oklevéladás a középkori Magyarországon. In: *A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére*. Szerk. Baráth M. – Molnár A. Budapest–Győr, 311–323.
- Végh 2006 = Végh A.: Buda város középkori helyrajza I. In: *Monumenta Historica Budapestinensia*. XV. Szerk. F. Romhányi Beatrix. Budapest.
- Zsoldos 1994 = Zsoldos A.: Szavatosság. In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Főszerk. Kristó Gy. Szerk. Engel P. – Makk F. Budapest, 620.